18-03-2026

Opinie o Świadkach Jehowy rosyjskiego religioznawcy i biegłego sądowego prof. Sergieja Iwanenko

Część 2

tłum. cytaty: Grzegorz Kaszyński

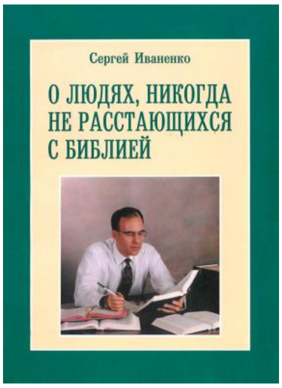

Sergiej Iwanenko (Сергей Иваненко)
Ludzie nigdy nierozstający się ze swymi Bibliami
(О людях, никогда не расстающихся с Библией)
АртБизнес-Центр, 1999
https://ivanenko.online/en/

iii	Книга — результат углубленного и вдумчивого исследования религиозной организации Свидетелей Иеговы на основе личных впечатлений автора, изучения литературы, архивных материалов. Автор — религиовед с более чем двадцатилетним стажем, не являющийся Свидетелем Иеговы и стремящийся объективно осветить многофанную деятельность Свидетелей Иеговы в России, размышляющий о значимости их миссии в современном мире. Автор приводит конкретные судьбы Свидетелей Иеговы, наглядные жизненные примеры. Читатель найдет в книге ответы на вопросы: как узнать Свидетелей Иеговы, во что они верят, чего окружающие могут от них ожидать. Издание рассчитано на широкий круг читателей, интересующихся религиозной ситуацией в России.	Niniejsza książka jest rezultatem dogłębnej i przemyślanej analizy organizacji religijnej Świadków Jehowy, opartej na osobistych doświadczeniach autora, literaturze i materiałach archiwalnych. Autor, religioznawca z ponad 20-letnim doświadczeniem, niebędący Świadkiem Jehowy, stara się obiektywnie naświetlić różnorodną działalność Świadków Jehowy w Rosji i zastanawia się nad znaczeniem ich misji we współczesnym świecie. Autor przytacza konkretne historie Świadków Jehowy i ilustruje je przykładami z życia wziętymi. Książka odpowiada na pytania, takie jak: Jak rozpoznać Świadków Jehowy, w co wierzą i czego mogą się po nich spodziewać inni? Publikacja ta jest przeznaczona dla szerokiego grona odbiorców zainteresowanych sytuacją religijną w Rosji.
9	Хочу выразить признательность руководителю Отдела посвязям с общественностью Всемирного управленческого центра Джеймсу Пеллечия	Chciałbym wyrazić wdzięczność Jamesowi Pellechii, szefowi Działu Public Relations w Światowym Biurze Głównym, i jego współpracownikom, w tym Wojciechowi

	и коллективу этого Отдела, Войцеху Полански, Руфь Гаффи, координатору Руководящего комитета в России Василию Калину, сотруднику Отдела посвязям с общественностью Российского филиала Михаилу Морозову, Сергею Васильеву и всем, кто оказал мне помощь при сборе материала и подготовке этой книги.	Polańskiemu, Ruth Guffey, Wasilijowi Kalinowi, koordynatorowi Komitetu Zarządzającego w Rosji, Michaiłowi Morozowowi, pracownikowi Działu Public Relations w oddziale rosyjskim, Siergiejowi Wasiliewowi, a także wszystkim, którzy pomogli mi w zebraniu materiałów i przygotowaniu tej książki.
7	Те, кто знает о Свидетелях Иеговы не понаслышке, а на основании собственного опыта, считают их законопослушными, придерживающимися высоких нравственных норм людьми.	Ci, którzy znają Świadków Jehowy z pierwszej ręki, a nie z pogłosek, uważają ich za ludzi przestrzegających prawa i kierujących się wysokimi standardami moralnymi.
8	Знакомство со Свидетелями Иеговы стало для меня и шансом расширить свои представления о людях и их возможностях. В течение многих лет, сталкиваясь с официальной советской пропагандой, превозносившей бескорыстие и самопожертвование, но зачастую служившей на деле прикрытием для ханжества, карьеризма и воровства, я не очень-то верил, что люди могут бескорыстно трудиться во имя своей веры в Бога. Однако мне удалось встретить множество та ких людей среди Свидетелей Иеговы и в России, и в США. И хорошо, если читатели, ознакомившись с моей книгой, почувствуют ту особую атмосферу, которая царит среди Свидетелей Иеговы.	Znajomość Świadków Jehowy dała mi również szansę poszerzenia mojego rozumienia ludzi i ich potencjału. Przez wiele lat, będąc wystawionym na oficjalną sowiecką propagandę, która wychwalała bezinteresowność i poświęcenie, ale często służyła jako przykrywka dla hipokryzji, karierowiczostwa i kradzieży, nie do końca wierzyłem, że ludzie mogą bezinteresownie pracować na rzecz swojej wiary w Boga. Spotkałem jednak wielu takich ludzi wśród Świadków Jehowy, zarówno w Rosji, jak i w USA. I byłoby wspaniale, gdyby czytelnicy po przeczytaniu mojej książki poczuli szczególną atmosferę panującą wśród Świadków Jehowy.
13	Разумеется, в отличие от Фиделя Кастро, я никогда не верил, что религиозная организация, которая не участвует в политике и войнах, может поддерживать какие-либо связи с американскими спецслужбами или быть орудием политики американских властей. Но у меня были вопросы другого рода: кто и как управляет организацией Свидетелей Иеговы? И что реально происходит в их Всемирном управленческом центре?	Oczywiście, w przeciwieństwie do Fidela Castro, nigdy nie wierzyłem, że organizacja religijna niezaangażowana w politykę i wojny mogłaby utrzymywać jakiekolwiek powiązania z amerykańskimi agencjami wywiadowczymi lub być narzędziem polityki rządu amerykańskiego. Miałem jednak inne pytania: Kto i w jaki sposób zarządza organizacją Świadków Jehowy? I co tak naprawdę dzieje się w ich Światowym Biurze Głównym?
13	На церемонии посвящения комплекса Управленческого центра в Солнечном (июнь 1997 г.) я познакомился с Войцехом Полянски, который несколько лет с семьей жил в России в качестве представителя Бруклинского центра, а затем вынужден был вернуться в США, чтобы за ботиться о своих престарелых родителях. Войцех пригласил меня посетить США и своими глазами увидеть деятельность Всемирного управленческого центра Свидетелей Иеговы.	Podczas uroczystości otwarcia kompleksu Biura Oddziału w Sołniecznoje (czerwiec 1997 roku) spotkałem Wojciecha Polańskiego, który mieszkał z rodziną w Rosji przez kilka lat jako przedstawiciel Biura Brooklyńskiego, zanim wrócił do USA, aby opiekować się swoimi starszymi rodzicami. Wojciech zaprosił mnie do odwiedzenia USA i osobistego zapoznania się z działalnością Światowego Biura Głównego Świadków Jehowy.

	В сентябре—октябре 1997 г. в течение 10 дней мне предоставилась возможность познакомиться с тремя основными комплексами Всемирного управленческого центра в Бруклине, Паттерсоне и Уолкиле (штат Нью-Йорк).	W ciągu 10 dni we wrześniu i październiku 1997 r. miałem okazję zwiedzić trzy główne kompleksy Światowego Biura Głównego w Brooklynie, Patterson i Wallkill (stan Nowy Jork).
17	**Коллегиальность руководства** Президент Общества Сторожевой Башни и председатель Руководящего совета меньше всего похожи на диктатора или единоличного лидера. Все существенные вопросы и назначения обсуждаются и решаются коллегиально на заседаниях Руководящего совета, в который входит десять человек. Все они стали членами организации до 1931 г. и имеют большой опыт служения. Каждого отличает скромность, то, что в России обычно называют смирением. И рабочие кабинеты, и их жилье подтверждают это.	**Przywództwo kolegialne** Prezes Towarzystwa Strażnica i przewodniczący Ciała Kierowniczego najmniej przypominają dyktatora lub samozwańczego przywódcę. Wszystkie istotne kwestie i nominacje są omawiane i podejmowane wspólnie na spotkaniach Ciała Kierowniczego, które składa się z 10 członków. Wszyscy wstąpili do organizacji przed 1931 rokiem i mają bogate doświadczenie w służbie. Każdy z nich cechuje się skromnością, co w Rosji powszechnie nazywa się pokorą. Potwierdzają to zarówno ich biura, jak i domy.
28	Когда Свидетели Иеговы приобрели землю в Паттерсоне в 1984 г., местные жители были недовольны не потому, что им не нравилась вера Свидетелей Иеговы, а потому, что в США религиозные организации освобождены от налогов. Статус религиозной организации давал возможность Свидетелям Иеговы ежегодно не выплачивать налогов на сумму 142 тысячи долларов. Чтобы избежать конфликтов и трений и не нанести ущерба бюджету города и округа, Свидетели Иеговы построили в Паттерсоне пожарное депо, проложили нитку газопровода, построили станцию водоочистки и добровольно согласились платить часть налогов.	Kiedy Świadkowie Jehowy zakupili ziemię w Patterson w 1984 roku, lokalni mieszkańcy byli niezadowoleni nie z powodu niechęci do wiary Świadków, ale dlatego, że organizacje religijne są w USA zwolnione z podatku. Ich status religijny pozwolił Świadkom Jehowy uniknąć płacenia 142 000 dolarów rocznie w podatkach. Aby uniknąć konfliktów i napięć oraz uszczuplić budżety miasta i hrabstwa, Świadkowie Jehowy zbudowali w Patterson remizę strażacką, zainstalowali gazociąg, wybudowali stację uzdatniania wody i dobrowolnie zgodzili się płacić część podatków.
51	Критики Свидетелей Иеговы утверждают, будто бы члены этой организации теряют человеческую индивидуальность, превращаются в „роботов”. Откуда берутся подобные пред убеждения? Возможно, определенные основания для них дает принятая у Свидетелей Иеговы практика изучения Библии, журнала „Сторожевая Башня” и проведение со браний. Тому, кто недостаточно хорошо знает Библию и неважно ориентируется в библейской литературе, может показаться, что на собраниях все „запрограммировано”, все друг с другом согласны и тупо повторяют то, что опубликовано Обществом Сторожевой Башни. Но это обманчивое впечатление. Если	Krytycy Świadków Jehowy twierdzą, że członkowie tej organizacji tracą swoją ludzką indywidualność, stając się „robotami”. Skąd się biorą takie uprzedzenia? Być może po części wynikają z praktyki Świadków Jehowy polegającej na studiowaniu Biblii, czasopisma „Strażnica” i organizowaniu zebrań. Dla osób o ograniczonej znajomości Biblii i słabym zrozumieniu literatury biblijnej zebrania mogą wydawać się „zaprogramowane”, gdzie wszyscy zgadzają się ze sobą i bezmyślnie powtarzają to, co opublikowało Towarzystwo Strażnica. Ale to wrażenie jest mylne. Jeśli posłuchasz kilku **wykładów publicznych**, które stanowią ważną część zebrań Świadków Jehowy (wykłady zazwyczaj trwają 45 minut i omawiają

	прослушать не сколько публичных докладов, которые являются важной частью собраний Свидетелей Иеговы (доклад обычно продолжается 45 минут, и в нем рассматриваются библейские учения, пророчества или даются советы, касающиеся христианского образа жизни), то становится ясным, что каж дый доклад составлен выступающим в своей особой личной манере. Не случайно в „Руководстве для Школы теократического служения” учат произносить свободные речи и речи-экспромты, советуют готовить речи в своем собственном стиле. После доклада обычно проводится изучение Библии припомощи одной из статей, опубликованных в „Сторожевой Башне”. Изучение проходит в следующем порядке: сначала читается вслух абзац из „Сторожевой Башни”, затем старейшина, руководящий изучением, задает вопросы (они есть в журнале), желающие поднимают руку и дают свой комментарий. Если бываешь на собраниях редко и не ориентируешься в теме, может показаться, что это какое-тозаучивание журнальной статьи, напоминающее урок в начальной школе. Но если приходишь на собрание Свидетелей не в первый раз и достаточно знаешь Библию, чтобы следить за ходом обсуждения, то начинаешь замечать нюансы. Видишь, что в зале царит дружеская, теплая атмосфера, большинство увлечено обсуждаемой темой, ответы не повторяют друг друга, а раскрывают разные стороны вопроса и иногда полемичны. Особенно трогательно, когда с ответами выступают дети, которые, подражая своим родителям, стремятся блеснуть знанием Библии.	nauki biblijne, proroctwa lub udzielają porad dotyczących chrześcijańskiego stylu życia), staje się jasne, że każdy z nich został napisany przez mówcę w jego własnym, niepowtarzalnym, osobistym stylu. Nieprzypadkowo podręcznik Teokratycznej Szkoły Służby Kaznodziejskiej naucza swobodnych i improwizowanych przemówień, zalecając mówcy przygotowanie przemówień we własnym stylu. Po wykładzie zazwyczaj odbywa się studium Biblii, oparte na jednym z artykułów opublikowanych w Strażnicy. Studium przebiega następująco: najpierw odczytuje się na głos akapit ze Strażnicy, następnie starszy prowadzący studium zadaje pytania (są one zamieszczone w czasopiśmie), a osoby chętne do zabrania głosu podnoszą ręce i dają swoje komentarze. Jeśli rzadko uczęszczasz na zebrania i nie znasz tematu, może to przypominać naukę na pamięć artykułu z czasopisma, przypominającą lekcję ze szkoły podstawowej. Ale jeśli regularnie uczestniczysz w spotkaniach Świadków Jehowy i znasz Biblię na tyle dobrze, by śledzić dyskusję, zaczynasz dostrzegać niuanse. Zauważasz przyjazną, ciepłą atmosferę w sali, większość osób jest zaangażowana w omawiany temat, a odpowiedzi nie powtarzają się, lecz zgłębiają różne aspekty zagadnienia, czasem nawet polemiczne. Szczególnie wzruszające jest, gdy dzieci udzielają odpowiedzi, naśladując rodziców i chętnie chwaląc się swoją wiedzą biblijną.
55	процент разводов в семьях Свидетелей Иеговы (считая и те семьи, где только один из супругов — Свидетель Иеговы) примерно в 10 раз ниже, чем в тех странах, где они живут Так, например, проведенное в Германии исследование более чем 150 тысяч Свидетелей Иеговы показало, что при общем уровне разводов в стране от 30 до 50 % только 4,9 % Свидетелей Иеговы разведены или живут отдельно от своих супругов (включая семьи, где Свидетелем Иеговы является только один из супругов).	wskaźnik rozwodów w rodzinach Świadków Jehowy (w tym tych, w których tylko jeden z małżonków jest Świadkiem Jehowy) jest około 10 razy niższy niż w krajach, w których mieszkają Na przykład badanie przeprowadzone w Niemczech wśród ponad 150 000 Świadków Jehowy wykazało, że chociaż ogólny wskaźnik rozwodów w kraju waha się od 30 do 50%, tylko 4,9% Świadków Jehowy jest po rozwodzie lub żyje w separacji z małżonkiem (wliczając rodziny, w których tylko jeden z małżonków jest Świadkiem Jehowy).

94	**Применимо ли к Свидетелям Иеговы понятие „секта"?** Возникает вопрос, есть ли основание называть Свидетелей Иеговы „сектой"? В законодательстве Российской Федерации нет термина „секта". Это слово имеет негативный оттенок и воспринимается как оскорбительное. Разумеется, православные публицисты или другие противники Свидетелей Иеговы могут употреблять этот термин, выражая свое негативное эмоциональное отношение.	**Czy pojęcie „sekta" pasuje do Świadków Jehowy?** Nasuwa się pytanie: Czy istnieją podstawy do nazywania Świadków Jehowy „sektą"? W ustawodawstwie Federacji Rosyjskiej nie występuje termin „sekta". Słowo to ma negatywne konotacje i jest postrzegane jako obraźliwe. Oczywiście, prawosławni publicyści i inni przeciwnicy Świadków Jehowy mogą używać tego terminu by wyrazić swoje negatywne nastawienie emocjonalne.
95	Что касается религиоведческого понимания смысла этого слова, то „сектой" обычно называют религиозную организацию, возникшую внутри другой организации, отделившуюся от нее и, как правило, ведущую с ней острую борьбу. К Свидетелям Иеговы термин „секта" в религиоведческом его значении применить нельзя, так как эта организация возникла и развилась из кружка по изучению Биб лии и не отделялась ни от какой другой церкви или религиозной организации. В устах православных авторов слово „секта" в отношении Свидетелей Иеговы звучит странноеще и потому, что Русская Православная Церковь утверждает, будто Свидетели Иеговы „ничего общего с христианством не имеют" (с. 192). Но если Свидетели Иеговы, как заявляют авторы справочника, не христиане, а какая-то другая религия, то бессмысленно называть их „сектой". Если же они „секта", то, следовательно, являются частью хри стианства. И уж совершенно безосновательно пытаться причислить Свидетелей Иеговы к каким-то мифическим „тоталитарным сектам" или „деструктивным религиозным организациям". Мы уже упоминали о том, что организация Свидетелей Иеговы по характеру руководства, принятию решений, отношениям между верующими не имеет никаких признаков тоталитаризма. Да и термин „тоталитарный" применим скорее лишь к политической жизни, крежимам, которые подавляют и уничтожают всякую оппозицию. Свидетели Иеговы не частвуют в политике и не прибегают к насилию. Приписывать им черты тоталитарной структуры— это сознательно клеветать на религиозную организацию, стремясь пробудить к ней неприязнь.	Jeśli chodzi o religioznawcze rozumienie znaczenia tego słowa, „sekta" zazwyczaj odnosi się do organizacji religijnej, która powstała w ramach innej organizacji, jest od niej oddzielona i z reguły toczy z nią zaciętą walkę. Terminu „sekta" w rozumieniu religioznawczym nie można stosować do Świadków Jehowy, ponieważ organizacja ta powstała i rozwinęła się z grupy studiującej Biblię i nie była oddzielona od żadnego innego kościoła ani organizacji religijnej. **Użycie słowa „sekta" w odniesieniu do Świadków Jehowy przez autorów prawosławnych brzmi dziwnie, ponieważ Rosyjski Kościół Prawosławny twierdzi, że Świadkowie Jehowy „nie mają nic wspólnego z chrześcijaństwem"** (s. 192). Jeśli jednak Świadkowie Jehowy, jak twierdzą autorzy podręcznika, nie są chrześcijanami, a wyznawcami innej religii, to **nazywanie ich „sektą" jest bezsensowne**. Jeśli są „sektą", to są zatem częścią chrześcijaństwa. I całkowicie bezpodstawne są próby klasyfikowania Świadków Jehowy do mitycznych „sekt totalitarnych" lub „niszczycielskich organizacji religijnych". Wspomnieliśmy już, że organizacja Świadków Jehowy, w swoim kierownictwie, procesie decyzyjnym i relacjach między wiernymi, nie nosi znamion totalitaryzmu. W istocie **termin „totalitarny" odnosi się raczej do życia politycznego, do reżimów, które tłumią i niszczą wszelką opozycję**. Świadkowie Jehowy nie angażują się w politykę i nie uciekają się do przemocy. **Przypisywanie im cech struktury totalitarnej jest celowym oczernianiem tej organizacji religijnej, mającym na celu wzbudzenie wobec niej wrogości**. **Pojęcie „destruktywna organizacja religijna" ma charakter nienaukowy**. Autorzy podręcznika używają go jako synonimu „sekty totalitarnej". Próbując zdefiniować „destruktywne stowarzyszenie religijne" (s. 9–

	Понятие „деструктивная религиозная организация” носит ненаучный характер. Авторы справочника используют его как синоним „тоталитарной секты”. Пытаясь дать определение „деструктивного религиозного объединения” (с. 9—10), они не смогли указать специфических признаков данного явления. Для Свидетелей Иеговы характерен недеструктивный, а конструктивный подход к проблемам, которые они успешно решают, стремясь использовать наиболее эффективные методы. „Деструктивны” они лишь поотношению к суевериям (оккультизму, магии, колдовству) и проявлениям безнравственности, а также расизму и другим чуждым христианству явлениям.	10), nie identyfikują specyfiki tego zjawiska. **Świadkowie Jehowy charakteryzują się niedestrukcyjnym, a wręcz konstruktywnym podejściem do problemów, które skutecznie rozwiązują, dążąc do stosowania najskuteczniejszych metod**. **Są „destrukcyjni” jedynie w odniesieniu do przesądów (okultyzmu, magii, czarów) i przejawów niemoralności, a także rasizmu i innych zjawisk obcych chrześcijaństwu**.
96	**„Не рой другому яму — сам в нее попадешь”** В разжигании неприязни к так называемым тоталитарным сектам, в том числе и Свидетелям Иеговы, участвуют и некоторые протестантские деятели. Я беседовал с теми руководителями российских протестантских религиозных организаций, которые вместе с Русской Православной Церковью участвуют в пропагандистской кампании против „тоталитарных сект”. Их логика приблизительно такова: если мы подпишем вместе с Московской Патриархией обращение к властям с требованием ограничить права „тоталитарных сект” или запретить их, все будут знать, что мы — не „тоталитарная секта”. Если же мы откажемся подписать подобное обращение, то нашу организацию внесут в черный список „тоталитарных сект”. Некоторые протестантские организации, видя в Свидетелях Иеговы опасных соперников, даже проявляли инициативу, начиная против них враждебные кампании. Одной из первых книг, написанных с антикультистских позиций и вышедших на русском языке тиражом свыше 500 тысяч экземпляров, стала книга „Обманщики. Во что верят приверженцы культов. Как они заманивают последователей” (М.: Протестант, 1993). Авторы этой книги — Джош Макдауэлл и Дон Стюарт, проповедники и представители организации „Кэмпус Крусейд фор Крайст” („Campus Crusade for Christ”) — посвя тили целую главу критике Свидетелей Иеговы, которых они обвинили „в ложных пророчествах,	**„Kto pod kim dołki kopie, ten sam w nie wpada”** Niektórzy działacze protestanccy również angażują się w podżeganie do wrogości wobec tak zwanych sekt totalitarnych, w tym Świadków Jehowy. Rozmawiałem z przywódcami rosyjskich protestanckich organizacji religijnych, którzy wraz z Rosyjską Cerkwią Prawosławną uczestniczą w kampanii propagandowej przeciwko „sektom totalitarnym”. Ich logika jest mniej więcej taka: jeśli my, wraz z Patriarchatem Moskiewskim, podpiszemy apel do władz z żądaniem ograniczenia lub zakazu praw „sekt totalitarnych”, wszyscy będą wiedzieć, że nie jesteśmy „sektą totalitarną”. Jeśli odmówimy podpisania takiego apelu, nasza organizacja zostanie wpisana na czarną listę jako „sekta totalitarna”. Niektóre organizacje protestanckie, postrzegając Świadków Jehowy jako groźnych rywali, podjęły nawet inicjatywę wszczynania wrogich kampanii przeciwko nim. Jedną z pierwszych książek napisanych z perspektywy antysektowej i opublikowanych w języku rosyjskim w nakładzie ponad 500 000 egzemplarzy była książka „Oszuści: w co wierzą wyznawcy sekt i jak zwabiają zwolenników” (Moskwa: Protestant, 1993). Autorzy tej książki – Josh McDowell i Don Stewart, kaznodzieje i przedstawiciele organizacji „Campus Crusade for Christ” – poświęcili cały rozdział krytyce Świadków Jehowy, których oskarżali o „fałszywe proroctwa, antybiblijną teologię i przeinaczanie prawdy” (s. 85).

	антибиблейской теологии и неверном изложении истины” (с. 85).	
97	Известный проповедник Джош Макдауэлл работал последние годы в России. Он и некоторые другие протестантские деятели надеялись, что Православная Церковь позитивно отнесется к ним и к их работам, нацеленным на критику „тоталитарных сект”, однако на деле получилось иначе. Когда 3 февраля 1997 г. представители христианской миссии „Новая жизнь” вместе с Джошом Макдауэллом привезли в одну из школ поселка Семхоз Сергиево-Посадского района Московской области 350 детских Библий и 620 книг Д. Макдауэлла, их не допустили к учащимся, а литературу сожгли в котельной школы. Это было сделано по указанию православных священнослу жителей. Наивными оказываются и надежды некоторых руководителей российских протестантов, что они заслужат доверие и поддержку Русской Православной Церкви, если будут участвовать в борьбе со Свидетелями Иеговы и другими так называемыми „тоталитарными сектами”.	Znany kaznodzieja Josh McDowell pracował w Rosji od kilku lat. On i kilku innych przywódców protestanckich mieli nadzieję, że Kościół Prawosławny zareaguje pozytywnie na nich i ich działalność krytykującą „sekty totalitarne”, ale sprawy potoczyły się inaczej. Kiedy 3 lutego 1997 roku przedstawiciele misji chrześcijańskiej „Nowe Życie”, wraz z Joshem McDowellem, przywieźli 350 Biblii dla dzieci i 620 książek dr McDowella do szkoły we wsi Semchoz w rejonie siergiejewsko-posadskim w obwodzie moskiewskim, nie pozwolono im zobaczyć się z uczniami, a literatura została spalona w szkolnej kotłowni. Dokonano tego na polecenie duchowieństwa prawosławnego. Nadzieje niektórych rosyjskich przywódców protestanckich, że zdobędą zaufanie i poparcie Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej poprzez udział w walce ze Świadkami Jehowy i innymi tak zwanymi „sektami totalitarnymi”, również okazują się naiwne.
105	Особую активность в борьбе со свободой совести проявляла депутат Государственной Думы от ЛДПР Нина Кривельская (до избрания в Думу — подполковник, старший научный сотрудник учебно-научного комплекса психологии и работы с личным составом Академии Министерства внутренних дел Российской Федерации). Она специализировалась на проведении „круглых столов” и подготовке информационных материалов по проблемам так называемой религиозной безопасности России. По ее мнению, „религиозной безопасности” угрожают все иностранные и нетрадицион ные религии. 20 ноября 1997 г. Кривельская распространила среди депутатов Государственной Думы „Информационный материал об опасной деятельности в России религиозной организации Свидетели Иеговы”. В нем нет ссылок на судебные приговоры, заключения авторитетных специалистов, а лишь пересказ недоказанных обвинений. В частности, Кривельская утверждает, что поскольку Свидетели Иеговы верят в „коцец света”, то „с их стороны возможно провоцирование	Nina Kriwelskaja, deputowana do Dumy Państwowej z ramienia Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji (LDPR), była szczególnie aktywna w walce z wolnością sumienia. Przed wyborem do Dumy była podpułkownikiem i starszym pracownikiem naukowym w Kompleksie Edukacyjno-Naukowym Psychologii i Zarządzania Kadrami Akademii Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej. Specjalizowała się w prowadzeniu spotkań przy okrągłym stole i przygotowywaniu materiałów informacyjnych na temat tzw. bezpieczeństwa religijnego w Rosji. Jej zdaniem wszystkie obce i nietradycyjne religie zagrażają temu „bezpieczeństwu religijnemu”. 20 listopada 1997 roku Kriwelskaja rozpowszechniła wśród deputowanych do Dumy Państwowej „Informację o niebezpiecznej działalności organizacji religijnej Świadków Jehowy w Rosji”. Nie zawierała ona odniesień do orzeczeń sądowych ani opinii uznanych ekspertów, a jedynie powtórzenie nieudowodnionych oskarżeń. W szczególności Kriwelskaja twierdzi, że skoro Świadkowie Jehowy wierzą w „koniec światła”, „możliwe jest, że

	этого мероприятия с применением средств массового поражения по примеру АУМ Синрикё, что чревато тяжкими последствиями” (с. 2).	sprowokują to wydarzenie, używając broni masowego rażenia, idąc za przykładem ‘Aum Shinrikyo’ [Najwyższa Prawda*], co pociągnie ze sobą poważne konsekwencje” (s. 2). ————— * Organizacja terrorystyczna, która zasłynęła na świecie po gazowym ataku terrorystycznym w tokijskim metrze w 1995 roku. Założyła ją Japonka Shoko Asahara w 1987 roku.
106	Как свидетельствует опыт, ниактивисты, ни тем более руководители антикультового движения не заинтересованы в установлении истины. У нихиные мотивы.	Doświadczenie pokazuje, że ani aktywiści, ani tym bardziej liderzy ruchu antysektowego nie są zainteresowani ustaleniem prawdy. Mają inne motywy.
111	В антикультовых организациях накапливается негативная информация о новых религиях, и эти организации превращаются, как правило, в своего рода „сектантские” общины, члены которых объединены общей ненавистью к тем или иным религиозным движениям.	Organizacje antysekciarskie gromadzą negatywne informacje na temat nowych religii i zazwyczaj przekształcają się w swego rodzaju „sekciarską” wspólnotę, której członków łączy wspólna nienawiść do określonych ruchów religijnych.
112	В обществе, где религиозность высока и в традиционных религиях также немало убежденных и искренних верующих, подобная особенность новых религиозных движений не воспринимается как патология. В тех же странах, где, как и в России, уровень религиозности сравнительно невысок, а в традиционных религиях много номинальных верующих, секуляризированное общество склонно воспринимать энтузиазм последователей новых религиозных движений как фанатизм и чуть ли не как психическое расстройство.	W społeczeństwie, w którym religijność jest wysoka, a tradycyjne religie mają również wielu oddanych i szczerych wyznawców, ta cecha nowych ruchów religijnych nie jest postrzegana jako patologiczna. W krajach, w których, jak w Rosji, poziom religijności jest stosunkowo niski, a tradycyjne religie mają wielu nominalnych wyznawców, zsekularyzowane społeczeństwa skłonne są postrzegać entuzjazm zwolenników nowych ruchów religijnych jako fanatyzm i niemal zaburzenie psychiczne.
119	*Европейский суд по правам человека поддерживаетиск Свидетелей Иеговы к Правительству Греции* Надо иметь в виду, что Греция— единственная европейская страна, Конституция которой устанавливает Православную церковь в качестве господствующей. „Господствующей в Греции религией, — гласит ст. 3 Конституции, принятой в 1975 г., — является религия восточно-православной церкви Христовой. Православная греческая церковь, признающая своей главой Господа нашего Иисуса Христа, неразрывно связана в своих догматах с великой Константинопольской церковью и со всякой другой единоверной церковью Христовой, неуклонно соблюдающей, как и она, святые апостольские и соборные каноны и священные предания. Она является автокефальной и управляется Священным	*Europejski Trybunał Praw Człowieka podtrzymał pozew Świadków Jehowy przeciwko rządowi Grecji.* Należy zauważyć, że Grecja jest jedynym krajem europejskim, którego konstytucja uznaje Kościół prawosławny za kościół dominujący. „Dominującą religią w Grecji” – głosi artykuł 3 Konstytucji przyjętej w 1975 roku – „jest religia Wschodniego Kościoła Prawosławnego Chrystusa. Grecki Kościół Prawosławny, który uznaje naszego Pana Jezusa Chrystusa za swoją głowę, jest nierozerwalnie związany w swoich dogmatach z wielkim Kościołem Konstantynopola i z każdym innym współwyznaniowym Kościołem Chrystusowym, który podobnie jak on niezłomnie przestrzega świętych kanonów apostolskich i soborowych oraz świętych tradycji. Jest autokefaliczny i zarządzany przez Święty Synod, w którego skład wchodzą wszyscy biskupi z urzędu, oraz przez utworzony

	Синодом, включающим всех епископов по должности, и образуемым им Святым Синодом...” Вступая в должность, президент страны принимает перед Палатой депутатов присягу, которая начинается словами: „Клянусь именем Святой, единосущной и нераздельной Троицы, соблюдать Конституцию и законы...” (ст. 33 Конституции). Конституция Греции запрещает прозелитизм (ст. 13). Принятые в период диктатуры в 1938—1939гг. законы толкуют прозелитизм как уголовное преступление. „Под прозелитизмом подразумевается, — сказано в греческих законах, — любая прямая или косвенная попытка посягнуть нарелигиозные верования личности другого вероисповедания... с целью подорвать эти верования либо через какуюто приманку или обещание выгоды, моральной поддер-жкиили материальной помощи, либо обманными способами, или воспользовавшись неопытностью личности, доверием, нуждой, низким интеллектуальным уровнем и наивностью”.	przez niego Święty Synod…”. Po objęciu urzędu prezydent kraju składa przysięgę przed Izbą Deputowanych, która zaczyna się od słów: **„Przysięgam na imię Świętej, współistotnej i niepodzielnej Trójcy, że będę przestrzegał Konstytucji i ustaw…”** (artykuł 33 Konstytucji). Konstytucja Grecji zabrania prozelityzmu (artykuł 13). Przepisy uchwalone w okresie dyktatury w latach 1938–1939 penalizowały prozelityzm. „Prozelityzm”, jak stanowią greckie przepisy, „oznacza każdą bezpośrednią lub pośrednią próbę naruszenia przekonań religijnych osoby innej wiary (…) w celu podważenia tych przekonań, czy to poprzez kuszenie lub obietnice korzyści, wsparcia moralnego lub pomocy materialnej, czy też poprzez podstęp, czy też wykorzystując brak doświadczenia, zaufanie, ubóstwo, niski poziom intelektualny lub naiwność danej osoby”.
120	На основании этих законов в период с 1938 по 1992 г. аресту подверглись 19 147 Свидетелей Иеговы, которые продолжали свою проповедническую деятельность, следуя библейскому принципу „Должно повиноваться больше Богу, нежели человекам” (Деяния святых апостолов, 5:29). Греческие суды осудили в эти годы Свидетелей Иеговы на тюремный срок в общей сложности 753 года, из которых были фактически отбыты 593 года. Первым Свидетелем Иеговы, репрессированным в 1938 г. на основании закона, классифицирующего прозелитизм как уголовное преступление, стал Минос Коккинакис. И он сталтем самым человеком, чье право проповедовать свою веру другим Европейский суд по правам человека защитил в 1993 г. Начало этого дела датируется мартом 1986 г. Миносу Коккинакису было 77 лет, но он продолжал проповедовать. И был приговорен за прозелитизм к трем месяцам тюрьмы. Поскольку Греция ратифицировала Европейскую конвенцию р защите прав человека и основных свобод, она обязана соблюдать ст. 9 Конвенции, гарантирующую право каждого человека „на свободу мысли,	Na mocy tych przepisów w latach 1938–1992 aresztowano 19 147 Świadków Jehowy, którzy kontynuowali działalność kaznodziejską, kierując się biblijną zasadą: „Trzeba bardziej słuchać Boga niż ludzi” (Dzieje Apostolskie 5:29). W tym okresie greckie sądy skazały Świadków Jehowy na łączną karę 753 lat więzienia, z czego 593 lata faktycznie odsiedziano. Pierwszym Świadkiem Jehowy represjonowanym w 1938 roku na mocy ustawy kryminalizującej prozelityzm był Minos Kokkinakis. Stał się on tą samą osobą, której prawo do głoszenia wiary innym zostało podtrzymane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w 1993 roku. Sprawa rozpoczęła się w marcu 1986 roku. **Minos Kokkinakis miał 77 lat**, ale nadal głosił. Został skazany na trzy miesiące więzienia za prozelityzm. Odkąd Grecja ratyfikowała Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jest zobowiązana do przestrzegania artykułu 10 Konwencji. Artykuł 9 Konwencji gwarantuje każdemu prawo do „wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wespół z innymi, publicznie i

	совести и религии; это право включает свободу менять свою религию или убеждения и свободу исповедовать свою религию или убеждения, как индивидуально, так и совместно с другими лицами, публичным или частным порядком, в богослужении, учении и отправлении религиозных и ритуальных обрядов". Греция признала также и юрисдикцию Европейского судапо правам человека в Страсбурге. 25 ноября 1992 г. - 25 мая 1993 г. суд рассматривал жалобу Миноса Коккинакиса. Суд постановил, что греческое правительство попрало религиозную свободу 84-летнего Свидетеля Иеговы, и обязал выплатить ему компенсацию в размере 14400 долларов. Европейскийсуд по правам человека предписал властям Греции прекратить злоупотребление законом, запрещающим прозелитизм.	prywatnie, swojego wyznania lub przekonań poprzez kult, nauczanie, praktykowanie i przestrzeganie obyczajów". Grecja uznała również jurysdykcję Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Od 25 listopada 1992 r. do 25 maja 1993 r. Sąd rozpatrywał skargę Minosa Kokkinakisa. **Sąd orzekł, że grecki rząd naruszył wolność religijną 84-letniego Świadka Jehowy i nakazał mu zapłatę 14 400 dolarów odszkodowania.** Europejski Trybunał Praw Człowieka nakazał władzom greckim zaprzestanie nadużywania ustawy zakazującej prozelityzmu.
121	Сложилась парадоксальная ситуация. Законы, запрещающие прозелитизм, не отменены, иногда случаются аресты Свидетелей Иеговы по обвинению в прозелитизме. Однако, даже если дело доходит до суда, зачастую прокурор, вместо того чтобы требовать обвинительного приговора, заявляет, ссылаясь на решение Европейского суда по правам человека: „Свидетели Иеговы имеют право... проповедовать свое вероучение от дома к дому, на площадях и ули цах, а также бесплатно распространять литературу". И греческие суды оправдывают Свидетелей Иеговы (Сторожевая Башня. 1997. 1 февраля, с. 32). После слушания дела Миноса Коккинакиса в Европейском суде в Греции Свидетели Иеговы могут свободно вести свою проповедническую деятельность, и их численность достигла в 1998 г. 27 300 человек.	Powstała paradoksalna sytuacja. Przepisy zakazujące prozelityzmu nie zostały uchylone, a Świadkowie Jehowy są sporadycznie aresztowani pod zarzutem prozelityzmu. Ale nawet jeśli sprawa trafia do sądu, prokurator, zamiast domagać się wyroku skazującego, często oświadcza, powołując się na orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: „Świadkowie Jehowy mają prawo (...) szerzyć swoją wiarę od drzwi do drzwi, na placach miejskich, ulicach oraz bezpłatnie rozpowszechniać swą literaturę". Greckie sądy uniewinniają Świadków Jehowy (Strażnica, 1 lutego 1997 r., s. 32). Po sprawie Minosa Kokkinakisa w Europejskim Trybunale Praw Obywatelskich Świadkowie Jehowy w Grecji mogą swobodnie prowadzić działalność kaznodziejską, a ich liczba członków w 1998 roku osiągnęła 27 300.
211	Атмосфера в собраниях дружелюбная, все приветствуют друг друга, обсуждают (до и после собрания) общие дела и проблемы.	Atmosfera na zebraniach jest przyjazna, wszyscy się witają i omawiają (przed i po zebraniu) wspólne sprawy i problemy.
231	Чего окружающие могут ожидать от Свидетелей? Часто в тех вопросах, которые задают о Свидетелях Иеговы, есть такой подтекст: к какому типу религиозных организаций можно отнести Свидетелей Иеговы — миротерпимых, мироутверждающих или мироотвергающих (подробнее об этой классификации см.: Баркер Айлин. Новые религиозные движения. Санкт-Петербург, 1997, с. 23—24).	Pytania dotyczące Świadków Jehowy często zawierają następujący podtekst: do jakiego typu organizacji religijnej można zaliczyć Świadków Jehowy – **tolerancyjnych** wobec świata, **afirmujących** świat czy **odrzucających** świat (więcej na temat tej klasyfikacji w: Eileen Barker. New Religious Movements. St. Petersburg, 1997, s. 23-24).

233	Познакомившись с литературой Свидетелей Иеговы и с их реальной деятельностью, приходишь к выводу, что Свидетели Иеговы не практикуют насилия и не намерены никого принуждать следовать своему учению.	Po zapoznaniu się z literaturą Świadków Jehowy i ich działalnością, można dojść do wniosku, że Świadkowie Jehowy nie stosują przemocy i nie zamierzają nikogo zmuszać do przestrzegania ich nauk.
234	Ихцель — убедить, а не принудить следовать Библии.	Ich celem jest przekonywanie, a nie zmuszanie ludzi do przestrzegania Biblii.
235	Большинство религиозных организаций, которые ждали скорого второго пришествия Иисуса Христа, не могли устоять перед искушением предсказать точный срок „конца света”. Как правило, этот срок проходил, мир оставался в целости и невредимости, а эти религиозные организации переживали массовое разочарование верующих и в большинстве случаев распадались. Свидетели Иеговы, в отличие от всех подобных организаций, никогда не называли тех или иных сроков завершения нынешней системы вещей.	Większość organizacji religijnych, które oczekiwały rychłego powtórnego przyjścia Jezusa Chrystusa, nie mogła oprzeć się pokusie przewidzenia dokładnej daty „końca świata”. Zazwyczaj data ta minęła, świat pozostał nienaruszony, a te organizacje religijne doświadczały powszechnego rozczarowania wśród wierzących i w większości przypadków rozpadały się. **Świadkowie Jehowy, w przeciwieństwie do wszystkich podobnych organizacji, nigdy nie podali konkretnej daty końca obecnego systemu rzeczy**.
238	**ЗАКЛЮЧЕНИЕ** О Свидетелях Иеговы средства массовой информации редко сообщают нейтральную и объективную информацию. Как правило, их либо резко и несправедливо критикуют, либо пишут о них восторженно. Но эти восторги зачастую вызваны тем, что журналисты ожидали встретить нечто ужасное, однако, столкнувшись со Свидетелями Иеговы, обнаружили, что это нормальные люди. Во многих случаях журналисты по незнанию оскорбляют Свидетелей Иеговы, так как мало о них знают и не учитывают в полной мере обостренность религиозных чувств и ненароком оскорбляют эти чувства, сами того нежелая. Думаю, растущий интерес российских средств массовой информации к Свидетелям Иеговы, превратившимся в течение последних лет в заметное явление религиозной жизни России, вполне закономерен. Однако складывается впечатление, что авторы сюжетов о Свидетелях Иеговы часто не могут разобраться в том, чем верующие этой конфессии отличаются от представителей других христианских церквей и почему столь стремительно растет в последние годычисленность Свидетелей Иеговы в	**WNIOSKI** Media rzadko podają neutralne i obiektywne informacje o Świadkach Jehowy. Zazwyczaj są oni albo ostro i niesprawiedliwie krytykowani, albo opisywani z entuzjazmem. Jednak ten entuzjazm często wynika z faktu, że dziennikarze spodziewali się czegoś przerażającego, ale po spotkaniu ze Świadkami Jehowy odkrywali, że to normalni ludzie. W wielu przypadkach dziennikarze nieświadomie obrażają Świadków Jehowy, ponieważ niewiele o nich wiedzą i nie w pełni rozumieją ich wzniosłe uczucia religijne, nieumyślnie je obrażając, nie mając takiego zamiaru. Uważam, że rosnące zainteresowanie rosyjskich mediów Świadkami Jehowy, którzy w ostatnich latach stali się znaczącą postacią w rosyjskim życiu religijnym, jest całkowicie naturalne. Wydaje się jednak, że autorzy artykułów o Świadkach Jehowy często nie rozumieją, czym wierni tego wyznania różnią się od członków innych kościołów chrześcijańskich i dlaczego liczba Świadków Jehowy w naszym kraju tak gwałtownie wzrosła w ostatnich latach. I wreszcie, dlaczego organizacja Świadków Jehowy budzi wrogość i sprzeciw wśród niektórych naszych współobywateli?

	нашей стране. И наконец, почему организация Свидетелей Иеговы вызывает неприязнь и противодействие у некоторых наших сограждан. По моему мнению, организация Свидетелей Иеговы привлекает многих в нашей стране тем, что констатирует очевидный для большинства россиян факт: общество переживает тяжелый кризис и если ничего кардинально не менять, то неизбежно обречено на катастрофу. Но Свидетели Иеговы не только признают очевидное кризисное состояние общества, но и внушают верующим, что их долг — следовать библейским заповедям, то есть честно платить налоги, добросовестно работать, обеспечивать мир в своих семьях.	Moim zdaniem organizacja Świadków Jehowy przyciąga wielu w naszym kraju, ponieważ uznaje fakt oczywisty dla większości Rosjan: społeczeństwo przeżywa poważny kryzys i jeśli nie zostaną wprowadzone radykalne zmiany, jest nieuchronnie skazane na katastrofę. Ale Świadkowie Jehowy nie tylko dostrzegają oczywisty kryzys społeczny, ale także wpajają wierzącym obowiązek przestrzegania przykazań biblijnych, czyli uczciwego płacenia podatków, sumiennej pracy i dbania o pokój w swoich rodzinach.
239	Разумеется, далеко не все люди хотят и могут следовать библейским принципам. „Мы ищем людей, — говорят сами Свидетели Иеговы, — призванных Богом к вечной жизни, а большинство не знает, что им делать с этой скоротечной жизнью”. Факты показывают, что там, где Свидетели Иеговы были запрещены, как, например, в бывших социалистических странах, после легализации их численность возрастала быстрыми темпами. Однако опыт стран, где Свидетели Иеговы свободно действуют уже в течение многих десятилетий (США, Западная Европа), показывает, что в этих регионах численность Свидетелей Иеговы, достигнув определенного значения, растет затем сравнительно медленно. Специалистам хорошо известно, что основная критика в адрес Свидетелей Иеговы звучала там и тогда, где и когда их организация росла быстрыми темпами. Сейчас такой период переживает Россия, и „наскоки” на Свидетелей Иеговы неизбежны, пока россияне не привыкнут к этим верующим и не поймут, что они не представляют никакой угрозы, а, напротив, как правило, бывают хорошими соседями, добросовестными и доброжелательными коллегами, честными деловыми партнерами. В США, где Свидетелей Иеговы около миллиона, к ним уже давно привыкли и даже рассказывают о них анекдоты. Их миролюбие и привычка проповедовать от „двери к двери” стали поводом для такого, например, анекдота: два полицейских обсуждают, как им попасть в квартиру, где	Oczywiście nie każdy chce lub jest w stanie przestrzegać zasad biblijnych. „Szukamy ludzi” – mówią sami Świadkowie Jehowy – „powołanych przez Boga do życia wiecznego, ale większość nie wie, co zrobić z tym ulotnym życiem”. Dowody pokazują, że tam, gdzie działalność Świadków Jehowy była zakazana, na przykład w byłych krajach socjalistycznych, ich liczba gwałtownie wzrosła po legalizacji. Jednak doświadczenia krajów, w których Świadkowie Jehowy działają swobodnie od wielu dziesięcioleci (USA, Europa Zachodnia), pokazują, że w tych regionach liczba Świadków Jehowy, po osiągnięciu pewnego poziomu, rośnie stosunkowo powoli. Eksperci doskonale zdają sobie sprawę, że główna krytyka Świadków Jehowy pojawia się w miejscach i czasach, w których ich organizacja dynamicznie się rozwijała. Rosja przeżywa obecnie taki okres, a ataki na Świadków Jehowy są nieuniknione, dopóki Rosjanie nie oswoją się z tymi wierzącymi i nie uświadomią sobie, że nie stanowią oni zagrożenia, a wręcz przeciwnie, są zazwyczaj dobrymi sąsiadami, sumiennymi i życzliwymi współpracownikami oraz uczciwymi partnerami biznesowymi. W USA, gdzie żyje około miliona Świadków Jehowy, są oni znani od dawna, a nawet opowiada się o nich dowcipy. Ich pokojowe usposobienie i zwyczaj głoszenia ewangelii od drzwi do drzwi zainspirowały ten żart, na przykład: dwóch policjantów dyskutuje o tym, jak dostać się do mieszkania, w którym zabarykadował się uzbrojony gangster. Jeden radzi drugiemu: „Powinieneś zadzwonić do drzwi i powiedzieć, że jesteś Świadkiem

	забаррикадировался до зубов вооруженный гангстер. Один советует другому: „А ты позвони в дверь и скажи, что ты Свидетель Иеговы. Наверняка, он тебе откроет”. Разумеется, в Америке никому и в голову не придет назвать Свидетелей Иеговы „организацией с сомнительной репутацией”, как это иногда делают российские журналисты. Так надо ли бояться Свидетелей Иеговы? Представляют ли они опасность для государства и общества?	Jehowy. Prawdopodobnie ci otworzy”. Oczywiście w Ameryce nikomu nie przyszłoby do głowy nazwać Świadków Jehowy „organizacją o wątpliwej reputacji”, jak to czasem robią rosyjscy dziennikarze. Czy zatem powinniśmy bać się Świadków Jehowy? Czy stanowią oni zagrożenie dla państwa i społeczeństwa?
240	Факты, приведенные в этой книге, свидетельствуют, что Свидетели не прибегают к насилию, добросовестно работают, честно платят налоги, как правило, имеют крепкие дружные семьи. Живя в соответствии с библейскими принципами, они —надежные работники, хорошие соседи, заботливые родители. Они никому не навязывают своих взглядов. Прислушаться к их проповеди или нет — дело совести и свободного выбора каждого человека.	Fakty przedstawione w tej książce pokazują, że Świadkowie nie uciekają się do przemocy, pracują sumiennie, uczciwie płacą podatki i generalnie mają silne, zżyte rodziny. Żyjąc zgodnie z zasadami biblijnymi, są solidnymi pracownikami, dobrymi sąsiadami i troskliwymi rodzicami. Nie narzucają nikomu swoich poglądów. Kwestia czy słuchać ich nauk, czy nie, to kwestia sumienia i swobodnego wyboru każdego człowieka.

Niezależnie od tego, jak silne są uprzedzenia i stereotypy o ŚJ, autentycznie pozytywny wpływ tej organizacji religijnej na jednostki i społeczeństwo mówi sam za siebie.